

OKTATÁS- ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNET

SZÖGI LÁSZLÓ

Sopron városi és megyei diákok
egyetemjárása Európában,
1381–1919

A külföldi egyetemjárás kutatása Közép-Európában a történettudomány igen kedvelt témája, hiszen számos nemzet történetében évszázadokon keresztül a peregrináció volt az egyetemi szintű képzés egyetlen lehetősége. A kevésbé átfogó egyetemi rendszerrel bíró közép-kelet-európai kisebb, vagy közepes méretű nemzetek számára az újkori egyetemjárás vizsgálata fontos politikai célt is szolgál. A nemzeti értelmiség, a politikai és gazdasági élet, de még a nemzeti művészet vezető rétegének kialakulásában kikerülhetetlenül fontos szerepet játszottak a külföldi egyetemek. Ezen belül korszakunkban a német felsőoktatásnak volt döntő hatása nemcsak a Duna-táj népeire, de a Balkán egészére, a lengyel és az orosz értelmiségre csakúgy, mint Skandinávia több területére. E területek egy részén vizsgált korszakunkban vagy még alig voltak egyetemek, vagy a felsőoktatás hálózata éppen csak kialakulóban volt, így érhető, hogy a magas szintű tudás megszerzése érdekében sokan választották a korabeli Európa első vonalba tartozó egyetemeit és főiskoláit. A magánkezdeményezéseket, főleg a század második felétől aktív állami támogatás, ösztöndíj-politika és tudatos kapcsolatépítés is kiegészítette.

Az általam, immár két évtizede vezetett kutatás egyik távlati célja az 1100 és 1918 közötti külföldi magyar egyetemjárás teljes adattárának elkészítése, nagyobb részt az eredeti levéltári források alapján. Egy forráskiadvány sorozat 17, napjainkig megjelent kötetében, eddig mintegy 70 ezer külföldi beiratkozás adatait gyűjtöttük össze. A további adatok publikálása folyamatban van. Közeli célunk egy olyan, mintegy 100 ezer beiratkozást tartalmazó számítógépes adatbázis létrehozása, amely alkalmas a legkülönbözőbb lekérdezésekre is, így számos tudományterület kutatását szolgálhatja.

Eddigi ismereteink szerint a középkorban, tehát Mohácsig a történelmi Magyarország területéről mintegy 13 000 beiratkozás történt az európai egyetemeken. A peregrinusok száma a korai újkorban, vagyis ebben az összefüggésben 1526 és 1800 között gyakorlatilag 27 000 beiratkozóval határozható meg, s végül a hosszú 19. században, azaz 1801 és 1919 között mintegy 60 000 külföldi beiratkozóval számolhatunk, akiknek egyharmada, kb. 20 000 fő 1890 után indult külföldre. A külföldön tanultak száma természetesen nem ennyi volt, hanem kevesebb, hiszen egy személy esetenként 2–5 egyetemre is

beiratkozhatott. Ezzel együtt az egyetemjárás szokása a történeti Magyarországon minden korszakban meghaladta az európai átlagot, aminek egyik természetes oka a hazai egyetemi rendszer igen késői kiépülése volt, de másik oka az a jelentős motiváció, ami nemzetiségtől és felekezettől függetlenül jellemezte e térséget. Ennek következtében igen nagy társadalmi igény, ha úgy tetszik kötelező szokás volt a tudást a legnagyobb európai kulturális központokban megszerezni.

A rendelkezésünkre álló adatbázis ma már lehetőséggé teszi, hogy egy-egy régió, adatait lekérdezzük és a legkülönbözőbb szempontok alapján, elemezzük. Mindez fontos új összefüggéseket tárhat fel az adott terület, művelődés-, és oktatástörténetéről, nemzetiségi, felekezeti változásairól, de sok adattal járulhat hozzá egy-egy kisebb közösség, az egyes családok történetének kutatásához.

Jelen munkában a mai Sopron városa és a történelmi Sopron vármegye egyetemjárási hagyományait szeretném bemutatni. A középkori részt önálló fejezetben tárgyalom, mivel itt az adatokat más módszerrel kellett és lehetett feltárni.

Létszámok

Összességében a középkorban és az újkorban együttesen 4029 beiratkozást regisztráltunk adattárunkban Sopron megye és város területéről. A franciaországi és belgiumi 19. századi adatok feltárása még folyamatban van, ezek a kutatások kis számban még növelni fogják a diákok számát, de a tendenciákat már nem változtatják meg.

A török hódoltság előtt 300 beiratkozást rögzítettünk Sopron megye területéről. A teljes történeti Magyarországhoz képest ez a beiratkozások 2,48%-át jelenti, azonban más összehasonlításban fejlett régiót mutat. Ha például a szomszédos jelentős két nyugat-dunántúli megyével, Vassal és Zalával hasonlítjuk össze, akkor azt tapasztaljuk, hogy ott Vas megyéből 266, Zala megyéből 136 beiratkozóval találkozunk. Természetesen az ország északi és nyugati megyéiből, vagy az erdélyi szászoktól a középkorban jóval többen indultak külföldre, mint a nyugati végekről.

Egyetemek	1381-1525	1526-1800	1801-1919	Összes	%
Bécsi egyetemek és akadémiák	281	718	1658	2657	65,94
Német egyetemek és akadémiák		468	349	817	20,27
Birodalmi kisebb egyetemek	-	126	296	422	10,47
Itáliai egyetemek	5	47	8	60	1,48
Svájci egyetemek		3	33	36	0,89
Lengyel-galíciai-bukovinai egyetemek	14	2	3	19	0,47
Holland egyetemek		8		8	0,19

Francia egyetemek		-	6	6	0,14
Angol-skót egyetemek		-	2	2	0,05
Belga egyetemek		-	2	2	0,05
Összesen	300	1372	2357	4029	100

1. Sopron megyei diákok száma régióként és korszakokként, 1381-1919

Az első Sopron megyei diák Georgius Sifridi de Rust 1381-ben iratkozott be a Bécsi Egyetemen. Sopron városából az első diák, Nicolaus Hex presbiter de Odinburch, *canonicus Wyennensis* 1384 őszén immatrikulált Bécsben. Az egyetemjárás fellendülése, az országos tendenciákhoz hasonlóan itt is a 15. század elején kezdődött, és csúcspontját a 16. század első negyedében érte el. Ez eltér az országos jelenségektől, mivel a nyugati határszélen nem mutatkozik visszaesés a Mohács előtti negyedszázadban. Ekkoriban több olyan év is van, amikor évente 6-9 diák jelentkezett külföldön a mai Sopron megye területéről.

korszak	beiratkozó
1376-1400	10
1401-1425	20
1426-1450	40
1451-1475	65
1476-1500	75
1501-1525	90
Összes	300

2. Sopron megyei diákok az európai egyetemeken negyedszázadonként, a török hódoltság előtt

Ha az egyetemek közötti megoszlást vizsgáljuk a Sopron megyei diákok középkori egyetemjárásában, akkor a 3. táblázatban látható képet kapjuk. Sopron megyéből a középkorban szinte kizárólag csak a Bécsi Egyetemre mentek tanulni diákok, ami a megye földrajzi fekvéséből nyilvánvalóan következik. Országosan Bécsben mintegy 6600-an, Krakkóban kb. 4300-an tanultak Mohács előtt, s ennek elsősorban az az oka, hogy a bécsi egyetemjárás jóval korábban kezdődött, mint a krakkói. Itáliában, csak igen későn, 1452 januárjában említik az első soproni diákot a Bolognai Egyetemen, Johannes de Otting *archidiaconus soproniensis* személyében. Az itáliai egyetemekre 5 személy jutott el, akiket név szerint ismerünk. Közülük ketten a Bolognai, ketten a Ferrarai Egyetemen tanultak, egy pedig Perugiában iratkozott be.

Szám	Egyetem	Diák	%
1.	BÉCSI EGYETEM	281	93,6

2.	Krakkói Egyetem	14	4,6
3.	Bolognai Egyetem	2	0,6
4.	Ferrarai Egyetem	2	0,6
5.	Perugiai Egyetem	1	0,3
	Összesen	300	100

3. Sopron megyei diákok a középkori egyetemeken

Származási helyek szerinti tagolódás a középkorban

A rendelkezésre álló adatok a diákok származási helye tekintetében elég gazdagok, mert szinte valamennyi középkori egyetemen feljegyezték, a diákok közlése alapján, hogy honnan érkeztek az univerzitásra. Ezekben az esetekben persze nem lehet tudni, hogy a születési helyet adták meg a hallgatók, vagy azt a települést, ahol hosszabb ideig éltek, vagy tanultak. Mi természetesen csak a rendelkezésre álló adatokkal dolgozhattunk, így az alábbi táblázatok ezek összesítése alapján készültek. Sopron városának kiemelt szerepe volt a hazai külföldi egyetemjárásban, a középkortól kezdve folyamatosan. Ilyen stabil helyezéssel nagyon kevés magyar város rendelkezik. Mohács előtt Nagyszében, Buda, Brassó, Kassa és Pozsony előzi csak meg. A 16–18. század időszakában már csak Pozsony, Brassó és Nagyszében van Sopron előtt, s figyelemreméltó, hogy a 19. század óriási változásai közepette ezt a helyezését megtartotta, s csupán a főváros, Budapest került még eléje, ekkor már persze elsőként.

Időszak	Helyezés	Diáklétszám
1381–1525	6.	173
1526–1800	4.	729
1801–1919	5.	1042
Összesen		1944

Sopron város helyezése a hazai városok között

Szám	Település	Diák	%
1.	SOPRON	173	57,6
2.	Kismarton (Eisenstadt)	39	13,0
3.	Csepreg	17	5,6
4.	Ruszt (Rust)	12	4,0
5.	Sopronszécsény ?	9	3,0
6.	Feketeváros (Purbach)	5	1,6
7.	Himod	3	1,0
8.	Csorna	3	1,0
	Összes beiratkozó	300	100

4. Sopron megyéből a középkori egyetemekre hallgatókat küldő települések a diákok számának sorrendjében, 3 beiratkozónál több esetben

Ha a középkori beiratkozásokat az egyes települések szempontjából vizsgáljuk, akkor a 4. táblázatban olvasható sorrendet kapjuk. E felsorolásból is jól

érezhető Sopron városának kiemelkedő szerepe és fejlettsége. A megye peregrinusainak jóval több, mint a fele Sopronból iratkozott be Bécsben és 1523-ig lényegében folyamatosan találkozunk soproniakkal az ottani egyetemen. Mohács, de inkább a reformáció hatása annyiban érződik, hogy 1523 után nyolc éves szünet következik, s a következő soproni diák csak 1531-ben iratkozik be Bécsben. Sopronon kívül még Kismartonból volt nagyobb érdeklődés az egyetemjárás iránt. A város a maga 39 peregrinusával a 44. helyen áll a középkori magyar városok sorában.

Létszámok az újkori egyetemjárásban

korszak	beiratkozó
1501-1525	90
1526-1550	14
1551-1575	25
1576-1600	30
Összes	159

korszak	beiratkozó
1601-1625	31
1626-1650	92
1651-1675	207
1676-1700	201
Összes	531

korszak	beiratkozó
1701-1725	167
1726-1750	168
1751-1775	226
1776-1800	211
Összes	772

korszak	beiratkozó
1801-1825	361
1826-1850	512
1851-1875	487
1876-1900	583
Összes	1943
1901-1919	414

5. Sopron megyei diákok az európai egyetemeken negyedszázadonként az újkorban

Ha az újkori peregrináció tendenciáit vizsgáljuk az 5. táblázat alapján, akkor azt tapasztaljuk, hogy 1526 után több mint egy évszázadig ugyan folyamatos a soproni peregrináció, de nagyságrendje nem számottevő és csak az 1630-as évektől kezdve kezd megélni. A magyarázat részben egyértelmű, ez az a korszak, amikor a Bécsi Egyetem válságos periódusát éli, egyre kevesebben látogatják Magyarországról. A vál-tozás 1620 után kezdődik, amikor a jezsuiták átveszik az egyetem irányítását, s gyors fejlődést indítanak el. Ami inkább meglepő, hogy a Mohács utáni egy évszázadban mindössze 36 Sopron megyei diák iratkozott be német egyetemeken, vagyis a protestantizmus által generált hatalmas fejlődés Sopron esetében kezdetben nem érezte még hatását. Az áttörés a 17. század közepén kezdődik, amikor egészen a 18. század végéig negyedszázadonként 200 körüli beiratkozót tud a soproni peregrináció felmutatni. A németországi peregrináció nagyságrendje az 1626–1725 közötti egy évszázadban megtízszereződik, 305 beiratkozással ez a soproni német kapcsolatok virágkora. Ugyanebben az évszázadban a bécsi beiratkozók száma csak 273, így e korszakban a protestáns német egyetemek látogatottsága nagyobb volt, mint a Bécsi Egyetemé. A 18. század utolsó három negyedében a helyzet alapvetően megváltozik. Németországba már csak 127-en, míg Bécsbe már 298-an iratkoznak be, s innen kezdve a soproni peregrinációban Bécs vezető szerepe már megkérdőjelezhetetlen.

A kisebb birodalmi egyetemekre a 17. században nagyon kevesen, mindössze 35-en iratkoztak be, majd a 18. században ez jelentősen megnőtt, 91-en iratkoztak be Grazban, Linzben, Klagenfurtban, Prágában és Olmützben, sőt hárman még Salzburgban is. Közülük a legtöbben a Grazi Egyetemet látogatták, elsősorban a 18. században.

A német nyelvterületen kívülre általában nagyon kevés soproni diák ment, még a legtöbben Itáliába a 16. század közepétől, a 1770-es évekig. A 47 itáliai peregrinus közül 28-an Rómába mentek a Collegium Germanicum Hungaricumba, vagyis katolikus teológusok voltak. Rajtuk kívül a Padovai Egyetemen volt a 16–17. században 13 hallgató, valamennyien Sopron városából.

A 19. század az egész magyarországi peregrináció történetében új korszakot nyitott, bizonyos hagyományos célországok (Itália, Svájc, Hollandia) átmenetileg, vagy végleg kikerültek az úti célok közül, új társadalmi rétegek kapcsolódtak be az egyetemjárásba, és új tudományterületek kerültek a figyelem középpontjába. A hosszú 19. században, tehát az első világháborúig tartó időszakban a soproni peregrinációban Bécs dominanciája nagyon megerősödött, az összes peregrinus 70%-a valamelyik bécsi tanintézetbe iratkozott be. Ez a század első kétharmadában megegyezik az országos tendenciákkal, később azonban országosan csökkent a Bécs iránti érdeklődés, de ez Sopronban ez kevésbé érezhető. A 19. század első felében 680 Sopron megyei beiratkozó van Bécsben, a második felében 726, tehát kisebb növekedés is tapasztalható. A 20. század első két évtizedében már csak 252 beiratkozást ismerünk, arányaiban tehát nem nagy a csökkenés, s az is az első világháborúval magyarázható.

Ha a németországi egyetemjárást nézzük, akkor az derül ki, hogy a 19. század első felében nagyon kevés, mindössze 62 a soproni beiratkozók száma. Ez főleg a

reformkorban eltér az országos tendenciáktól. A század második felében a beiratkozók száma a háromszorosára nőtt, 187 lesz. Az érdeklődés gyorsul az első világháború előtt, amikor már két évtized alatt 100 soproni beiratkozót találunk német egyetemeken és főiskolákon. Országosan ennél nagyobb változás mutatható ki a német egyetemek iránti érdeklődésben.

A 19. században a kisebb birodalmi egyetemek közül a német tannyelvű osztrák egyetemekre ment 236 Sopron megyei hallgató, cseh egyetemekre 42 beiratkozó. E diákok döntő többsége a Grazi Egyetemet, illetve az ottani Műegyetemet látogatta. A 33 Svájcban járt peregrinus, kettő kivételével az ottani német tannyelvű egyetemekre iratkozott be, elsősorban Zürichben, s kis számban Baselben és Bernben.

Az egyes egyetemek látogatottsága

A 6., 7. és 8. táblázatokban foglaltam össze az egyes egyetemekre vonatkozó látogatottsági adatokat korszakok szerint, a 9. táblázatban pedig az első 22 helyezett felsőoktatási intézmény összesített látogatottsági adatát mutatom be. A táblázatokból az derül ki, hogy jelenlegi ismereteink szerint 128 európai tanintézetben fordultak elő Sopron megyei peregrinusok, ebből 34 Habsburg birodalmi egyetemen, vagy akadémián, 52 németországi egyetemen, vagy főiskolán és 22 svájci, holland, olasz, angol és francia egyetemen. A legtöbb helyen csupán elvétve akadt soproni diák, hiszen e 128 tanintézet közül 22-ben tanult a soproni peregrinusok 90 százaléka.

Egyetem	1381-1525	1526-1800	1801-1919	Összes
Bécsi Egyetem	281	615	841	1737
Bécsi Műegyetem			252	252
Bécs Állatorvosi			85	85
Bécs Mezőgazd. Akadémia			37	37
Bécs Konzuli Akadémia			5	5
Bécs Export Akadémia			22	22
Bécs Képzőműv. Akadémia		36	76	112
Bécs Zene Akadémia			74	74
Bécs Iparműv. Akadémia			16	16
Bécs Augustineum			10	10
Bécs Prot. Teol. Akadémia			86	86
Bécs Theresianum		2	1	3
Bécsújhely Katonai Akadémia		13	102	115
Bécs Hadmérnöki Akadémia		26	43	69
Bécs Josephinum		26	9	35
Krakkó Egyetem	14	1	2	17
Danzig Akad. Gimnázium		1		1

Graz Egyetem		91	168	259
Graz Műegyetem			19	19
Linz Akadémia		8	3	11
Klagenfurt Akadémia		5	2	7
Salzburg Egyetem		4		4
Leoben Bányászati			7	7
Innsbruck Egyetem			37	37
Prága Egyetem		5	30	35
Prága Cseh Egyetem			3	3
Prága Műegyetem			4	4
Olmütz Egyetem		13	1	14
Pribram Bányászati			1	1
Brünn Műegyetem			2	2
Trieszt Kereskedelmi Akad.			3	3
Fiume Haditenger.			13	13
Zágráb Egyetem			2	2
Lemberg Egyetem			1	1

6. A Sopron megyei diákok megoszlása látogatott egyetemek és korszakok szerint a Habsburg birodalom és Lengyelország tanintézeiben

Egyetem	1381-1525	1526-1800	1801-1919	Összes
Aldorf Egyetem		46		46
Berlin Egyetem			54	54
Berlin Orvosi Intézet		3		3
Bonn Egyetem			3	3
Breslau Egyetem			2	2
Erfurt Egyetem		1		1
Erlangen Egyetem		1	7	8
Frankfurt/Oder Egyetem		13		13
Freiburg Egyetem		1	2	3
Giessen Egyetem		2	7	9
Göttingen Egyetem		8	4	12
Greifswald Egyetem		1	4	5
Halle Egyetem		19	57	76
Heidelberg Egyetem		3	5	8
Helmstedt Egyetem		3		3
Ingolstadt München Egyetem		2	7	9
Jéna Egyetem		187	46	233
Kiel Egyetem		4		4
Königsberg Egyetem		13	1	14
Lipscse Egyetem		63	15	78
Löwen Egyetem		1	2	3
Marburg Egyetem			1	1
Rostock Egyetem			2	2
Strassburg Egyetem		15	5	20
Tübingen Egyetem		39	15	54
Wittenberg Egyetem		94	2	96
Würzburg Egyetem			6	6
Hamburg Akad. Gimn.		1		1
Aachen Műegyetem			5	5

Berlin Műegyetem			9	9
Breslau Műegyetem			1	1
Drezda Műegyetem			4	4
Freiberg Bányász.			1	1
Karlsruhe Műegyetem			3	3
Mittweida Techn.			17	17
München Műegyetem			30	30
Chemnitz Techn.			1	1
Tharandt Erdészeti			2	2
Berlin Erdészeti			1	1
Hohenheim Mezőgazd.			7	7
Bonn Mezőgazd.			1	1
Berlin Mezőgazd.			1	1
Lipcse Keresk.			4	4
Berlin Keresk.			2	2
München Keresk.			1	1
Düsseldorf Képzőműv.			1	1
München Képzőműv.			4	4
Nürnberg Képzőműv.			1	1
Berlin Zeneakadémia			1	1
Lipcse Zeneakadémia			2	2
München Zeneakadémia			4	4
Weimar Zeneakadémia			1	1

7. A Sopron megyei diákok megoszlása látogatott egyetemek és korszakok szerint Németország egyetemlein

Egyetem	1381-1525	1526-1800	1801-1919	Összes
Basel Egyetem		2	5	7
Bern Egyetem		1	5	6
Zürich Egyetem			6	6
Lausanne Egyetem			3	3
Fribourg Egyetem			1	1
Neuchatel Egyetem			1	1
Zürich Műegyetem			12	12
Leiden Egyetem		6		6
Franecker Egyetem		1		1
Utrecht Egyetem		1		1
Anglia Egyetem			1	1
Edinburgh Egyetem			1	1
Bologna Egyetem	2	1		3
Ferrara Egyetem	2			2
Perugia Egyetem	1			1
Padova Egyetem		13	2	15
Pavia Egyetem			1	1
Siena Egyetem		2		2
Parma Egyetem		3		3

Róma Gregoriana		28	5	33
Párizs Egyetem			3	3
Párizs Képzőműv.			3	3

8. A Sopron megyei diákok megoszlása látogatott egyetemek és korszakok szerint Svájc, Hollandia, Itália, Anglia, Franciaország egyetemein

Sorszám	Egyetem	Beiratkozók	%
1.	Bécsi Egyetem	1737	43,11
2.	Grazi Egyetem	259	6,42
3.	Bécsi Műegyetem	252	6,25
4.	Jénai Egyetem	233	5,78
5.	Bécsújhelyi Katonai Akadémia	115	2,85
6.	Bécsi Képzőművészeti Akadémia	112	2,77
7.	Wittenbergi Egyetem	96	2,38
8.	Bécsi Protestáns Teológiai Akadémia	86	2,13
9.	Bécsi Állatorvosi Akadémia	85	2,10
10.	Lipcsei Egyetem	78	1,93
11.	Hallei Egyetem	76	1,88
12.	Bécsi Zeneakadémia	74	1,83
13.	Bécsi Hadmérnöki Akadémia	69	1,71
14.	Berlini Egyetem	54	1,34
15.	Tübingeni Egyetem	54	1,34
16.	Altdorfi Egyetem	46	1,14
17.	Innsbrucki Egyetem	37	0,91
18.	Bécsi Mezőgazdasági Akadémia	37	0,91
19.	Prágai Egyetem	35	0,86
20.	Bécsi Josephinum	35	0,86
21.	Róma Gregoriana Egyetem	33	0,81
22.	Müncheni Műegyetem	30	0,74
	A 22 intézmény összesen	3633	90,17
	Összes diák	4029	100

9. A Sopron megyei diákok által látogatott egyetemek a beiratkozók csökkenő sorrendjében, 30 főnél több beiratkozó esetében

A 22 tanintézetet végignézve látható, hogy a Bécsi Egyetem túlsúlya óriási, s mint említettük a 19. században vált különösen azzá. Sopron megye annyiban volt különleges helyzetben, hogy Bécs közelsége miatt minden korszakban alapképzésre mentek a soproni diákok Bécsbe, az utolsó évszázadban már a császárváros valamennyi tanintézetébe. A 22 intézet közül 10 bécsi és csak 8 németországi, de a német egyetemek a 19. században együttesen is csak a soproni peregrinusok 14,8%-át fogadták. Jellemző, hogy az első 22 tanintézet közé mindössze egy nem német univerzitás fért bele, a római Gregoriana Egyetem, de az is csak a 21. helyen a maga harminchárom teológusával.

Nemzetiségi tagolódás

A hallgatóság nemzetiségi hovatartozásáról az anyakönyvekből pontos adatunk 1580 esetben áll rendelkezésünkre, elsősorban az 1850 utáni évekből, ahol már

feljegyezték a beiratkozók anyanyelvét. Ez a korabeli hallgatóság 42,3%-a. Ugyanakkor azonban a vallási adat, az apa foglalkozása, a név és a születési hely alapján igen jelentős biztonsággal lehet a peregrinusok nemzetiségi hovatartozását megbecsülni. A 10. táblázatban ezeket a becsült adatokat közöljük, amelyek nagy valószínűséggel mutatják a diákok nemzetiségi összetételét.

A megye lakosságának többsége német lévén, nem csoda, hogy számításaink szerint a peregrinusok 58%-a német nemzetiségű volt. E németajkú diákok 55%-a Sopron városából származott, a többiek a megye más településeiről. Felekezeti feltehetően több köztük a katolikus, mint az evangélikus, de mindkettő jelentős számú. Jellegzetes pályaválasztást köztük nem lehet kimutatni, gyakorlatilag minden egyetemi fakultáson és más szakirányokon egyaránt jelen vannak. E németajkú diákok 75%-ban a Habsburg birodalmi egyetemeket látogatták, s csupán egy negyedük jutott túl a birodalom határain.

A magyar nemzetiségű diákok bár a második helyen állnak, de alig valamivel magasabb jelenlétük a peregrinusok között, mint 18%. A 17. század közepéig csak elvétve fordul elő egy-két magyar hallgató, addig mindössze 23-an vannak, majd számuk egyre növekszik. A magyarok 44%-a származott Sopron városából. Köztük is egyformán találunk katolikusokat és evangélikusokat, bár éppen vallási adataink erősen hiányosak. A magyar diákok is nagyon sok szakra iratkoztak be, de van eltérés a németajkúakhoz képest. A magyarok között arányaiban kétszer annyi a teológus (33,6%), mint a németek esetében. Kicsivel több a mérnökhallgató, de kevesebb a sebész és a művésznövendék, mint a német nemzetiségűek körében.

A zsidó hallgatókat érdemes külön kategóriaként kezelni, mert a 19. században meghatározó a jelenlétük a külföldi egyetemjárásban. Az első zsidó diák, Moyses Baruch, Nagymartonból 1782-ben iratkozott be a Bécsi Egyetem Orvosi Karára és öt még a 18. század végéig kilencen követték. Összesen 389 zsidó hallgatóval találkozunk, akik közül 69 magyar, 132 német anyanyelvűnek vallotta magát, 187 esetben pedig nincs adatunk az anyanyelvre, miközben köztük is a magyarosodás az első világháborúig nyilvánvalóan felgyorsult. A zsidó hallgatók között csak 21% volt soproni, nagyon sokan származtak Kismartonból, Nagymartonból és Lakompakról. A zsidó hallgatók 85%-a is a birodalmi egyetemekre járt, elsősorban Bécsbe. 58 fő azonban közülük is már eljutott Németországba és Svájcba. Pályaválasztásukban az orvosi, mérnöki és kereskedelmi pályák domináltak.

Az utolsó, még jelentősebb arányt, közel 6%-ot, képviselő nemzetiség a nyugat-magyarországi horvátok voltak, akiknek a számát 220-ra becsülöm a beiratkozók között. Az első horvát hallgatóval 1570-ben találkozunk Bécsben, s utána, ha nem is nagy számban, de folyamatos a jelenlétük. Közülük 23-an Sopron városából valók, többségükben teológusok és bölcsészek.

A többi nemzetiség egy százaléknál kisebb arányban fordul elő a peregrinusok között, ezért velük külön nem foglalkozom.

Nemzetiség	Beiratkozók száma	%
német	2186	58,62
magyar	684	18,34
magyar vagy német zsidó	389	10,43
horvát	220	5,89
szlovák	26	0,69
cseh	16	0,42
francia	9	0,24
lengyel	8	0,21
olasz	8	0,21
szerb	2	0,05
román	1	0,02
nem meghatározható	180	4,82
Összesen	3729	100

10. A Sopron megyei diákok valószínűsíthető nemzetiségi megoszlása a külföldi egyetemeken, 1526-1919

Származási helyek szerinti tagolódás az újkorban

A 11. táblázatban az egyes Sopron megyei települések szempontjából állítottuk sorba az adatokat, a legalább 20 beiratkozót felmutató helységek esetében. Az anyakönyvekben nagyon sok helynévvel találkozhat az olvasó, egészen kis falvakból is eljutottak már a dualizmus időszakában külföldi egyetemekre, vagy főiskolákra. A 17 településről összesen 2842-en iratkoztak be, ez az összes beiratkozás 76,2%-a. A települések között Sopron első helye a középkorhoz hasonlóan, az újkorban sem volt veszélyben. Arányaiban a középkorhoz képest mégis 10%-ot veszített a hallgatóságon belül, mivel az újkorban már igen sok, nyugati határszéli kistelepülés is bekapcsolódott a peregrinációba. A soproni diákok kétharmada német nemzetiségű, mintegy 17%-a pedig magyar volt. A város peregrinusainál is Bécs az abszolút első tanulmányi cél, a beiratkozók 55%-a oda ment, de ez kevesebb a megyei átlagnál. Közel 9% ment a kisebb birodalmi egyetemekre, viszont 36,25% már eljutott a Habsburg birodalmon kívüli felsőoktatási intézményekbe. Mindez azt mutatja, hogy az országos tendenciák a kulturálisan igen fejlett Sopronban jobban érvényesültek, mint a kisebb településeken.

A második helyen, mind a középkorban, mind pedig az újkorban egyaránt Kismarton városa található, méghozzá mindkét periódusban egyforma, 13%-os

arányal. Az újkorban ebben jelentősen közrejátszott az igen fejlett kismartoni zsidó közösség, akik 108 diákot küldtek külföldre, s ez az újkori kismartoni peregrinusok 23,6%-a. Mohács után Kismarton 1620 után jelenik meg a külföldi egyetemjárásban, diákjaik 94%-a Habsburg birodalmi egyetemekre iratkozott be. Nagymarton harmadik helye 3,3%-os aránnyal nem jelentős, s valószínűleg itt is a helyi zsidóság jelentős külföldi tanulásával magyarázható. Az itteni diákok 45% tartozott a zsidó hitközséghez. A peregrinusok 81%-a valamelyik bécsi tanintézetbe iratkozott be.

Szám	Település	Diák	%
1.	SOPRON	1771	47,49
2.	Kismarton (Eisenstadt)	457	12,25
3.	Nagymarton (Mattersburg)	126	3,37
4.	Lakompak (Lakenbach)	66	1,76
5.	Ruszt (Rust)	54	1,44
6.	Kapuvár	44	1,17
7.	Höflány (Kis-, Nagy) (Klein- u. Großhöflein)	44	1,17
8.	Pordány (Lajta-,Vulka) (Leithaprodersdorf, Wulkaprodersdorf)	41	1,09
9.	Sopronkeresztúr (Deutschkreutz)	32	0,85
10.	Bük	32	0,85
11.	Fraknó (Forschtenstein)	30	0,80
12.	Sopronnyék (Neckenmarkt)	26	0,69
13.	Kabold (Kobersdorf)	26	0,69
14.	Csepreg	26	0,69
15.	Szarvkő (Hornstein)	24	0,64
16.	Vimpác (Wimpassing)	23	0,61
17.	Csorna	20	0,53
18.	Többi település	887	23,78
	Összes beiratkozó	3729	100

11. Sopron megyéből az újkori egyetemekre hallgatókat küldő települések a diákok számának sorrendjében, 20 beiratkozónál több esetben, 1526–1919

Lakompak települése van a negyedik helyen 66 beiratkozóval, akik közül 46 az ottani zsidóságból került ki. Érdekes, hogy a 20. század elején közülük már sokan iratkoztak be német egyetemeken.

Ruszt mind a középkorban, mind az újkorban az 5. helyen állt a megye települései között a peregrinációban való részvétel tekintetében. A különbség csak az, hogy a középkori 4%-os részesedése az újkorban 1,5%-ra csökkent. Figyelemre méltó, hogy a ruszti diákok közel fele nem Bécsben, hanem

Németországban iratkozott be különböző egyetemeken. A többi település részesezése nem, vagy alig haladja meg az egy százalékos arányt a megye peregrinációjában.

Felekezeti tagolódás

A diákság vallási hovatartozásáról az adattárban a beiratkozók 43%-a esetében rendelkezünk adatokkal. 2133 beiratkozónál, tehát az adatok 57,2%-ánál nincs adat a felekezeti hovatartozásra. Éppen ezért a 12. táblázatban közölt adatok csupán tájékoztató jellegűek, de jó megközelítéssel tartalmazzák a valószínűsíthető arányokat. Ugyanis a nemzetiségi, valamint esetenként a szülő foglalkozásáról szóló adatok együttesen megadják a felekezeti hovatartozást, akkor is, ha az nincs jelölve. Legnehezebb a protestáns vallásúak számát, illetve azon belül a reformátusok és evangélikusok nagyságrendjét meghatározni, bár Sopron megye esetében a reformátusok száma nagyon kicsiny.

Felekezet	Beiratkozók	%
Római katolikus	764	47,9
Evangélikus	488	30,6
Izraelita	330	20,7
Református	11	0,7
Unitárius	1	-
Összes ismert adat	1594	100

12. A Sopron megyei diákok felekezeti megoszlása az ismert adatok esetében, 1526–1919

A peregrinusok közül feltehetően a legelterjedtebb felekezet a római katolikus volt. Mivel sok adat hiányzik, pontos számokat nem tudunk mondani, de az meghatározható, kik tanultak katolikus és kik protestáns teológiát. Katolikus teológiát bizonyosan 418-an tanultak, míg protestánst legalább 255-en. Rajtuk kívül azonban a 16–18. századi németországi peregrinusok körében 382 személyről nem tudjuk pontosan, hogy mit tanult, de ezek döntő többsége is valószínűleg filozófiát és teológiát. Mindezek alapján az evangélikusok számát az ismert adatoknál jóval magasabbnak kell feltételeznünk, s feltehető, hogy arányuk megközelítette a katolikusokét.

Mint ismeretes, a zsidóság II. József 1783-as zsidórendelete után iratkozhatott be hivatalosan az egyetemekre. Az ismert adatoktól eltérően a hosszú 19. században, amikor már sokkal pontosabb források állnak rendelkezésünkre, a zsidóság aránya a peregrinusok körében 16%. Ez kisebb, mint a 12. táblázat adata, de így is jóval magasabb a zsidóság országos arányánál. Más felekezetű diák csak elenyésző számban fordult elő a Sopron megyei peregrinusok körében.

Nőhallgatók Sopron megyéből

A 19. században a nők fokozatosan, minden országban beiratkozhattak az egyetemekre. Legkorábban, Svájcban, legkésőbb Németországban. Bizonyos szakokat azonban sokkal korábban is tanulhattak már egyes felsőoktatási intézményekben. Esetünkben, az adatbázisban a nőhallgatók száma 134 beiratkozó. Az első hölgy, Catharina Dillin Sopronból 1766-ban iratkozott be Bécsben a bábák tanfolyamára. Egészen 1848-ig a Sopron megyei lányok és asszonyok csak a bábamesterséget tanulták Bécsben, összesen 68-an. A későbbiekben már többféle szakmát is tanulhattak a nők. A 19. század végéig elsősorban a művészeti pályák voltak nyitva a hölgyek előtt. Ennek megfelelően 50 Sopron megyei ifjú hölgy tanult zeneét a Bécsi Zeneakadémián, elsőként Maria Lichtenstein Sopronból 1868-ban. A Münchener Zeneakadémián is tanult két kisasszony, Irma Gantz, Kapuvárról 1883 és 1885 között, valamint Marie Schmidt Sopronból 1883 és 1889 között. Négyen iratkoztak a Bécsi Iparművészeti Iskolába, többek között Mathilde Lichtenstein Sopronból 1879-ben. A hölgyek 53%-a származott Sopron városából.

A 20. század elején már a bölcsészeti és orvosi karokra is beiratkozhattak a nők. Nagyon sokan mentek ez idő tájt a svájci univerzitásokra. Érdekes, hogy soproniakat éppen két francia tannyelvű svájci egyetemen találunk. Varga Irén, Sopronból 1911-ben tanult a Neuchateli Egyetemen, Weiss Margit pedig, ugyancsak Sopronból 1912-ben iratkozott be a Lausanne Egyetem bölcsészeti fakultásán. Az első világháború idején négy soproni leány tanult a Bécsi Egyetem Orvosi Karán, köztük 1917-től 1919-ig Faragó Anna.

A peregrinusok fakultások és szakmák szerinti megoszlása

Az újkori beiratkozások esetében a diákok 84%-ánál mindig megállapítható, hogy milyen egyetemi karra iratkoztak be, vagy milyen tudományágot tanultak. A 13. táblázatban ezeket az adatokat mutatom be csökkenő sorrendben.

Az első helyen a teológusok állnak 18%-os részesedéssel, de számuk – mint már utaltam rá – elsősorban a protestáns teológusok esetében magasabb lehetett. A katolikus kispapok Bécsben, Grazban és kisebb számban Rómában tanultak. A századforduló körül már sokan jártak az Innsbrucki Egyetemre is. A soproni protestáns teológusok elsősorban Jéna, Halle és Tübingen egyetemét látogatták, másutt csak kis számban fordultak elő.

Második helyen a bölcsészek állnak 13%-os részesedéssel, de valójában az ő számuk is jóval magasabb lehet, mivel azok között, akiknek nincs a tanulmány jellegére utaló adata, sok lehetett bölcsész, vagy bölcsész és teológus. Az ismert bölcsészek 60%-a Bécsben tanult. 62-en tanultak Grazban, főleg a 17-18. században. Nagyjából ugyanennyien jutottak el német bölcsészkarokra, de már a 19. században.

Harmadik helyen a jogászok találhatók mintegy 9%-os aránnyal. A jogászok többsége a 19. században tanult külföldön, előtte mindössze 53 joghallgatóról tudunk. E diákok 73%-a Bécsben iratkozott be. Német egyetemen csak 48 Sopron megyei jogással találkozunk.

Mérnöki ismereteket majdnem ugyanennyien tanultak a megyéből, 316 ilyen beiratkozóval találkozunk az anyakönyvekben. Az első soproni mérnökhallgató, Johann Ringer 1816-ban jelentkezett a Bécsi Műegyetemre. Már a 19. század első felében 77 ilyen diákot ismerünk, ami ebben a korszakban jelentősnek mondható. Bécs elsőbbsége e területen is érződik, a hallgatók 65%-a a Bécsi Műegyetemet választotta. A német és svájci műszaki főiskolákat 78-an látogatták, ez közel 25%, tehát elég jelentős arány. Közöttük a Müncheneri Műszaki Főiskola volt a legnépszerűbb.

Ötödik helyen az orvostanhallgatók következnek, csaknem 7%-os képviseléssel. A 17. századtól kezdve fokozatosan nő az orvostudományt tanulók száma, a biztos adatot itt is nehéz megmondani, hiszen a korai időszakban nem mindig ismerjük a látogatott fakultást. A hallgatók 80%-a itt is a Bécsi Egyetem Orvosi Karán iratkozott be, s ott kapott alapképzést, tehát másutt nem is tanult. Mindössze 10% ment német egyetemekre, másutt csak néhányan fordultak elő.

A szabadságharc előtt még sok arisztokrata és nemesi család külföldre küldte gyermekeit középiskolai tanulmányokra. 146 ilyen diák nevét ismerjük a megyéből, de lehet, hogy többen is voltak. Többségük Bécsben, Grazban és Olmützben tanult.

Az 1860-as évekig még sokan tanultak sebészetet, amellyel gyorsabban lehetett a korabeli Magyarországon állást találni. A sebészek Bécsben és Grazban tanultak. 1850 után ez a képzés fokozatosan mindenütt megszűnt.

Nyolcadik helyen állnak a Bécsújhelyi Katonai Akadémián tanult Sopron megyei diákok. Ez ugyan nem klasszikus értelemben vett peregrináció, de azért érdemes ezt is számon tartani. A 115 kadét fele Sopron városából származott, többségében német családokból.

Tanult tudományszakok	Diák	%
Teológiai tanulmányok	673	18,04
Bölcészettudomány	472	12,65
Jogtudomány	343	9,19
Mérnöki tudományok	315	8,44
Orvostudomány	253	6,78
Középiskolai tanulmányok	148	3,96
Sebészet	122	3,27
Katonai ismeretek	115	3,08
Képzőművészet	104	2,78
Állatorvosi ismeretek	85	2,27
Zenei ismeretek	82	2,19

Kereskedelmi, közgazdasági ismeretek	78	2,09
Hadmérnöki ismeretek	69	1,84
Szülésznői ismeretek	69	1,84
Mezőgazdaságtan	48	1,28
Gyógyszerészet	36	0,96
Katonaorvosi tanulmányok	35	0,93
Erdészet	21	0,56
Építőművészet	20	0,53
Kameralisztikai ismeretek	17	0,45
Iparművészet	16	0,42
Természettudomány	15	0,40
Tengerészeti tanulmányok	13	0,34
Diplomáciai tanulmányok	4	0,10
Nincs adat	579	15,52
Összesen	3729	100

13.a A Sopron megyei diákok megoszlása a tanult tudományok szerint, 1526-1919

A többi szakterület képviselője már nem éri el egyenként a három százalékot sem, ezért azokat már csak összevontan tárgyalom. Művészeti ismereteket 222-en tanultak külföldön a megye diákjai, közülük 112-en a Bécsi Képzőművészeti Akadémián, 74-en a Bécsi Zeneakadémián. Négyen jutottak el a müncheni, eddigi ismereteink szerint ketten a párizsi művészeti akadémiákra. Nyolcan tanultak német zeneakadémiákon. Bécsben tanult többek között Dorfmeister József a 18. század végén és két Storno Ferenc is a dualizmus időszakában.

Agrártudományokat együttesen 154-en tanultak külföldön. Állatorvosi ismereteket 85-en, mezőgazdaságtant 48-an, erdészetet 21-en tanultak, döntő többségében Bécsben. A mezőgazdászok fele azonban Halléban és Hohenheimben is tanult. Erdészetet a 19. század első felében nyolcan még a Mariabrunni Erdészeti Akadémián tanultak, később Bécsben. Ketten iratkoztak be a Drezda melletti Tharandt Erdészeti Akadémiájára, Kmoskó Géza és Wolnhoffer Pál.

A legkisebb szakmacsoportot a megye peregrinusai közül a kereskedők, közgazdászok alkották, mindössze két százalékos részesedéssel. 1860 körüli megszűnéséig viszonylag sokan jártak a Bécsi Műegyetem kereskedelmi tagozatára, szám szerint 47-en. A modern kereskedelmi akadémiák a 19. század utolsó éveiben alakultak szerte Európában. Hét soproni diák tanult német kereskedelmi akadémiákon, Lipcsében, Berlinben és Münchenben. A Bécsi Export Akadémián az első világháború utolsó évében egyszerre 22 Sopron megyei diák iratkozott be.

Szakmacsoport	Beiratkozók	%
Teológusok	673	21,36
Orvosok, sebészek, gyógyszerészek, bábák	515	16,34
Bölcsészek	472	14,98

Mérnökök, természettudósok, hadmérnökök	399	12,66
Jogászok, kameralisták, diplomata	363	11,52
Művészek, zenészek	222	7,04
Mezőgazdászok, erdészek, állatorvosok	154	4,88
Középiskolások	148	4,69
Katonatisztek, haditengerészek	128	4,06
Közgazdászok, kereskedők	78	2,47
Összes ismert adat	3150	100

13.b A Sopron megyei dákok szakmacsoportok szerinti megoszlása az ismert adatok szerint

Társadalmi rétegződés

A külföldi egyetemekre járó Sopron megyei hallgatók társadalmi rétegződéséről, szociológiai összetételéről azokból az adatokból tudunk következtetéseket levonni, amelyeket a beiratkozásnál közöltek apjuk vagy gyámjuk foglalkozásáról. Ez az adat sajnos nem minden intézmény esetében áll rendelkezésre, de az újkori beiratkozásoknál a diákok felénél, 1847 esetben ismert a szülő foglalkozása. Az adatok nagy része, vagyis 1784 bejegyzés a 19. századból származik, e korszakból a beiratkozók háromnegyedénél ismerjük az apa vagy a gyám foglalkozását. Ez azonban a legkülönbözőbb intézménytípusból származik, így jó mintavételnek számít és nagyjából a valóságos helyzetet tükrözi. Éppen ezért a 14. táblázatban csak a hosszú 19. századra vonatkozóan mutatom be a társadalmi rétegződés százalékos arányait.

A külföldön tanuló diákok közül a legnagyobb csoportot, 15,5%-kal a kereskedő családból származó hallgatók alkotják. Ez eltérés az országos átlagtól, hiszen pl. a német peregrinációban ez a csoport csak a harmadik helyen áll. E rétegben a zsidó kereskedőcsaládok adják az abszolút többséget, arányuk 60%. Utánuk következnek a német kereskedők gyermekei, ők 30%-ot alkotnak. A magyar nemzetiségűek e csoportban nem érik el a 6%-ot. Ehhez a társadalmi réteghez tartozó hallgatók 88%-a birodalmi tanintézetben tanult, mindössze 34-en jutottak túl a Monarchia határain. Jellegzetes pályaválasztást nem lehetne meghatározni, sokan tanultak mérnöki és orvosi tudományokat. Érdekes, hogy a kereskedelmi pályára csak az e csoportba tartozó diákok egy tizede készült.

A második, csaknem azonosan nagy társadalmi réteget, az iparos, kézműves családból származó diákok alkotják, 14%-os részesedéssel. Ez magasabb az országos átlagnál és a térség fejlettebb kézműves hagyományára utal. Ebben a csoportban a németek vannak óriási többségben, a diákok háromnegyede német családból származott. Magyarok csak 10%-ban vannak köztük, a zsidó családból származók aránya 7%. E csoport tagjai szinte kizárólag (92%) a birodalom tanintézeteiben tanultak, gyakorlatilag Bécsben és Grazban. Relatív sok közöttük a teológushallgató, mintegy harmaduk tanult hittudományt, és jellegzetesen öröklődő foglalkozás közöttük az állatorvoslás, a patkolókovács szakma.

A harmadik legnagyobb társadalmi réteghez a hivatalnoki családból származók tartoznak, a kisebb és közepes rangú állami tisztviselők gyermekei

alkotják, 11%-os képviselettel. Ez is valamivel magasabb, mint az országos átlag. Nemzetiségi szempontból itt csak a magyar és német családok gyermekei dominálnak. Az e csoportba tartozók 53%-a német, 25%-a magyar családból származott. Ők is csak a Monarchia tanintézetébe mentek tanulni, 80%-ban Bécsbe. Közöttük alig van teológus, de sok a jogász, a mérnök és többen készültek katonatiszti pályára.

A negyedik helyen a kialakuló nagypolgárság, a nagyvállalkozói réteg gyermekei találhatók, az előzőhöz hasonló 11%-os képviselettel. Ez három százalékkal nagyobb, mint az országos, a németországi peregrinációra vonatkozó adat, vagyis a megye fejlettségére utal. E csoport diákjainak kétharmada német családból származott, a magyar és a zsidó hallgatók aránya egyaránt 15–15%. Új elem, hogy e rétegből már 13% eljutott a német egyetemekre is, ami az eddigiekhez képest magas arányt jelent. Pályaválasztásuk széleskörű, sok a teológus, a jogász, az orvos és mérnökhallgató.

A következő legnagyobb társadalmi réteg, a második generációs humán értelmiségi családból származó diákok. Ők adják a megyei peregrinusok 9%-át. Érdekes módon ez kisebb, mint a korabeli német peregrináció országos átlaga. A nemzetiségi arányok itt nagyban eltérnek az előző csoporttól. A németek képviselése 54%, a magyaroké 33%, más nemzetiségek csak nagyon kis számban vannak képviselve. Itt már a diákok 16%-a jutott el Európa más országaiba, részben már posztgraduális képzésre. Közöttük meglepően sok a teológus (23%), ezen kívül többen készültek jogásznak, valamint mérnöknek.

Hatodik helyen a paraszti, földműves családból származó diákok állnak, csaknem 7%-os képviselettel. Ez messze magasabb, mint az országos átlag és azt mutatja, hogy a nyugati határszélen a paraszti társadalomban az átlagosnál korábban fogalmazódott meg a magasabb műveltség iránti igény. 62% német, 23% magyar, 13% horvát családból származott. Két hallgató kivételével mindenki Bécsben, s kis számban, Grazban tanult. Közel egyharmaduk teológushallgató volt, és sokan tanultak közülük állatorvoslást Bécsben.

A hetedik helyen álló társadalmi réteg, azaz az orvos-, sebész-, gyógyszerész családokból származó diákok valamivel több, mint 6%-ot tesznek ki. E csoportban is gyakran öröklődött a pályaválasztás, a hallgatók 48%-a a családi hagyományt vitte tovább és sebésznek, orvosnak, vagy gyógyszerésznek készült. E diákok kétharmada német családból származott, 11–11%-a pedig magyar vagy zsidó famíliából. Akik nem apjuk foglalkozását választották, azok között elsősorban mérnökhallgatókat találunk.

A nyolcadik helyen azok a diákok állnak, akik katonacsaládból származtak. E csoportba szinte kizárólag (84%) német családokból származó diákok tartoznak, ami mutatja a Monarchia hadseregének német dominanciáját. Mindössze hat magyar származású diákot találunk a névsorban. A katonai pálya is jellegzetesen öröklődő volt még a hosszú 19. században, mivel az ide tartozó diákok 53%-a ment katonatisztnak, hadmérnöknek, vagy tengerésztisztnek. Rajtuk kívül még jogászokat találunk nagyobb számban ebben a csoportban.

A kilencedik, öt százalékot alkotó társadalmi csoport, a nemesi, birtokosi rétegből került ki, de itt már a modern polgári értelemben vett vagyonos réteg is ideértendő, tehát nem igazán pontosan meghatározható csoportról van szó. Ez a réteg a korabeli

német peregrinációban az első helyen áll, így látható, hogy a Sopron megyei diákok társadalmi összetétele e tekintetben különbözik az országos átlagtól. Figyelemre méltó, hogy szinte ez az egyetlen társadalmi réteg, amelyben a magyarság van többségben, az ide tartozó diákok 47%-a magyar családból származik. A diákok pontosan egyharmada német származású. Az is a csoport sajátossága, hogy igen sok (29%) hallgatót külföldiek német egyetemekre, vagyis köztük már a valódi, modern értelemben vett külföldi egyetemjárás dominál. Pályaválasztásuk sokirányú, jellegzetes nem lehet kiemelni.

A tizedik társadalmi csoportot kissé nehéz körvonalazni, mai szóval talán a mezőgazdasági vállalkozókat lehetne idesorolni. Az önálló gazdálkodók, haszonbérlők gyermekeit soroltuk ide, akik négy százalékot tesznek ki a Sopron megyei peregrinusok között. Nemzetiségi szempontból nagyjából azonos a magyar és német származásúak aránya, mások nem játszanak szerepet. Közülük már 27% eljutott német egyetemekre is. Több mint a felük teológiai tanulmányokat folytatott.

A tizenegyedik, egyben utolsóként megvizsgált társadalmi rétegbe azok a diákok tartoznak, akiknek apja vagy gyámja egyházi tisztséget viselt. Arányuk a peregrinusok között három és fél százalék. Országosan ez pl. a német peregrinációban csaknem 16%, s ott a legelső társadalmi csoportot alkotják. Ez hatalmas eltérés, de már említettük, hogy Sopron megye esetében a protestáns teológiai tanulmányok nem annyira dominánsak, mint országosan. A csoportba német és magyar lelkészek gyermekei, valamint zsidó rabbik fiai tartoznak. A német lelkészek gyermekei 48, a magyar és zsidó származásúak egyaránt 27%-ot tesznek ki. A pályaválasztás közöttük is nagyrészt öröklődik, hiszen közel felük teológiát tanul, s ezen kívül sokan iratkoznak be a bölcsészeti karokra. Ez az egyetlen réteg, amelyből többen mentek a Monarchián kívülre, mint az örökös tartományok egyetemére. A diákok több mint fele német és francia egyetemeken iratkozott be.

A többi réteget, viszonylag alacsony képviselése miatt részletesen már nem érdemes elemezni, mert nem kaphatunk releváns adatokat. Sopron megye esetében egy polgárosodó társadalom képét látjuk, amelyben a 19. században a hagyományos nemesi réteg nem játszik már jelentős szerepet. Figyelemre méltó az értelmiség relatíve magas aránya, hiszen ha összeadjuk a humán-, és a reálértelmiség, valamint az orvosok, művészek és lelkészek adatait, együttesen 388 beiratkozó származik olyan családból, ahol már a szülő is végzett feltehetően valamilyen egyetemet, vagy főiskolát. Ez a csoport így a legnagyobb, hiszen együtt a diákok 39%-át teszi ki. Ez az adat valamivel magasabb a hasonló korú németországi peregrináció országos 35%-os arányánál, vagyis a nyugati határszélen az értelmiségi lét hagyománya már a 19. század elején is nagyon erős volt.

Foglalkozás	Szám	%
kereskedő	277	15,52
iparos	249	13,95
hivatalnok	207	11,60

gyáros, polgár, magánzó, bankár	204	11,43
tanár, ügyvéd, humán értelmiségi	163	9,13
paraszt, földműves	121	6,78
orvos, sebész, gyógyszerész	111	6,22
katonatiszt	108	6,05
nemes, birtokos, arisztokrata	90	5,04
haszonbérelő, gazdálkodó	72	4,03
egyházi személy	63	3,53
uradalmi tisztviselő	46	2,57
művész, zenész, író	28	1,56
mérnök, építész, gépész	23	1,28
főhivatalnok, képviselő	14	0,78
egyéb	8	0,44
Összes adattal rendelkező	1784	100
Nincs adat	573	24,31
Mindösszesen	2357	100

14. A Sopron megyei hallgatók tagolódása az apa vagy gyám foglalkozása szerint, 1801-1919

Más egyetemek és iskolák látogatása

Igen sok esetben a Sopron megyei hallgatók két, három, vagy akár több egyetemet is meglátogattak külföldi tanulmányaik során. Több mint 800 olyan diák van, aki számos külföldi egyetemen is tanult, közöttük nyilván sokan, akiknek későbbi tudományos pályája igen magasra ívelt. Ugyancsak kiderül a névsorból, hogy legalább 77 olyan hallgató van, aki külföldi tanulmányai előtt Budapesten tanult valamelyik magyar felsőoktatási intézményben. 29-en tanultak a Nagyszombati Egyetemen, öten a Kassai Jezsuita Egyetemen, hárman Kolozsváron. Mint említettük, a magyar egyetemeken és főiskolákon tanult Sopron megyei diákok száma ennél sokkal magasabb, több ezerre tehető. Adataik összegyűjtése a jövő fontos feladata. Több mint 800 esetben van arról adatunk, hogy a hallgató hol végezte középiskolai tanulmányait. Jellegzetes, hogy számos soproni hallgató már középiskolai tanulmányait is osztrák, vagy cseh gimnáziumokban kezdte meg.

A fentiekben csupán néhány fontos szempontból elemeztem Sopron megye peregrinusainak külföldi tanulmányait. Ezen kívül az adatok még számos egyéb tudományos vizsgálat alapját képezhetik. Őszintén remélem, hogy e munka segít Sopron megye művelődéstörténetének jobb megismerésében.

Források a középkori adatokhoz:

Album Academiae Vitebergensis I.1502-1560. Halle 1841.

Acta Facultatis Artium Universitatis Vindobonensis. 1385-1416. Quellen zur Geschichte der Universität Wien. 2. Abteilung. Hg. von Paul Uiblein, Graz - Wien - Köln, 1968.

- Album studiosorum universitatis Cracoviensis I. ab anno 1400 ad annum 1489, Cracoviae, 1887, II. Ab anno 1490 ad annum 1551. Cracoviae, 1892.
- Erler, Georg: Die Matrikel der Universität Leipzig. 3 Bde. (Codex diplomaticus Saxoniae regiae II/16–18, 1895–1902).
- Fraknói Vilmos: Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században. Budapest, 1874.
- Gabriel, Astrik: The mediaeval universities of Pécs and Pozsony. Notre Dame (Indiana) – Frankfurt am Main, 1969.
- Gloria, Andrea: Monumenti della Università di Padova 1318–1405. 2 Bde, Padova, 1888.
- Die Matrikel der Universität Basel (Hrsg: Hans Georg Wackernagel) I. 1460–1526. Basel, 1951.
- Aeltere Universitäts-Matrikeln. Universität Frankfurt an der Oder I. 1506–1648 (Hrsg: Ernst Friedlaender) Leipzig, 1887.
- Aeltere Universitäts Matrikeln, Universität Greifswald (Hrsg: Ernst Friedlaender) I. 1456–1645. Leipzig 1893.
- Die Matrikel der Universität Heidelberg I. 1386–1553 (Bearb: Gustav Toepke). Heidelberg, 1884.
- Die Matrikel der Ludwig-Maximilians-Universität Ingolstadt-Landshut-München (Hrsg: Götz Freiherr von Pölnitz) I. 1472–1600. München, 1937.
- Die Matrikel der Universität Leipzig (Hrsg: Georg Erler) I. 1409–, II. III. Leipzig, 1895.
- Die Matrikel der Universität Rostock (Hrsg: Rudolph Hofmeister) I. 1419–1499, II. 1499–1563. Rostock, 1889.
- Die Matrikel der Universität Tübingen I. 1477–1600 (Hrsg: Heinrich Hermelink) Stuttgart, 1906.
- Die Matrikel der Universität Wien. I. Band 1377–1450, Wien, 1956; II. Band 1451–1518, Wien, 1967; III. Band 1518–1579, Wien, 1971. Quellen zur Geschichte der Universität Wien. 1. Abteilung.
- Schrauf Károly: Regestrum Bursae Hungarorum Cracoviensis, A Krakói (!) magyar tanulók-háza lakóinak jegyzéke, 1493–1558. Budapest, 1893.
- Schrauf Károly: Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. Magyarországi tanulók külföldön II, Budapest, 1892.
- Schrauf Károly: A bécsi egyetem magyar nemzetének anyakönyve 1453-tól 1630-ig, Budapest, 1902.
- Schrauf Károly: Acta Facultatis medicae Universitatis Vindobonensis I: 1399–1435, Wien 1894. II: 1436–1501, Wien 1899. III: 1490–1558, Wien, 1904.
- Toepke, Gustav: Die Matrikel der Universität Heidelberg von 1386 bis 1662. 3 Teile (1884–93). Heidelberg, 1884.
- Tonk Sándor: Erdélyiek egyetemjárása a középkorban, Bukarest, 1979.
- Veress, Andreas: Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium. I. Padua 1264–1864. Kolozsvár, 1915.
- Veress Endre: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai. 1221–1864. Budapest, 1941.

A cikk középkori részének készítéséhez felhasználtam a „Magyarországi diákok a középkori egyetemeken” című általam szerkesztett sorozat eddig megjelent és előkészületben lévő köteteinek anyagát. Megjelent:

1. Tüskés Anna: Magyarországi diákok a Bécsi Egyetemen 1365–1526. Budapest 2008.

Előkészületben:

2. Szögi László: Magyarországi diákok a Krakkói Egyetemen 1400–1526.

Források az újkori adatokhoz:

Az újkori adatok bemutatásához felhasználtam a „Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban” című, általam szerkesztett sorozat eddig megjelent, azóta javított és bővített, valamint előkészületben lévő köteteinek anyagát. A kötetekben részletesen vannak felsorolva a felhasznált levéltári források.

Megjelent:

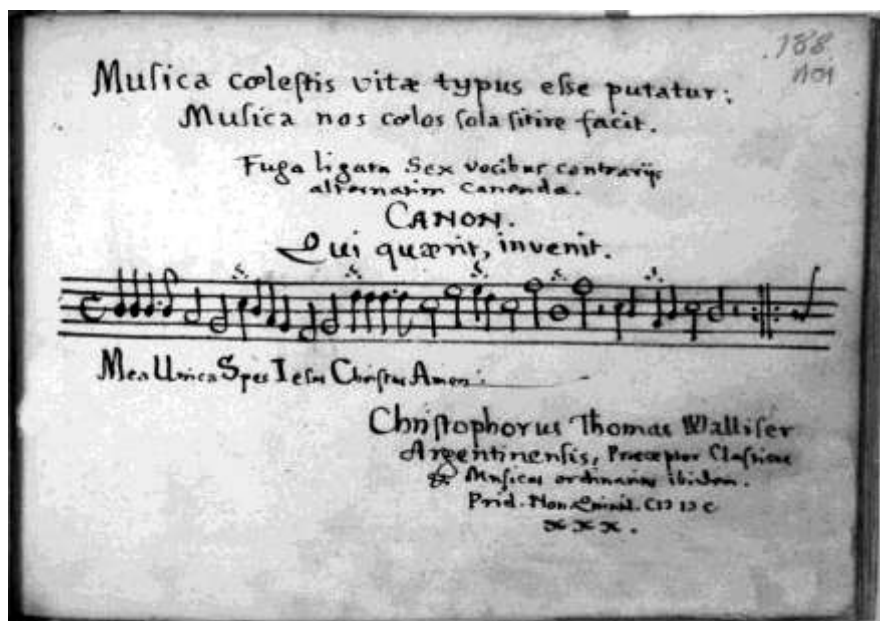
1. Szögi László: Magyarországi diákok a Habsburg birodalom egyetemlein 1790–1850. Budapest-Szeged, 1994.
2. Kiss József Mihály: Magyarországi diákok a Bécsi Egyetemen 1715–1789. Budapest 200.
3. Szögi László: Magyarországi diákok svájci és hollandiai egyetemeken 1789–1919. Budapest, 2000.
4. Mészáros Andor: Magyarországi diákok a prágai egyetemeken 1850–1918. Budapest, 2001.
5. Szögi László: Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1789–1919. Budapest, 2001.
6. Hegyi Ádám: Magyarországi diákok svájci egyetemeken és akadémiákon 1526–1788 (1798). Budapest, 2003.
7. Szögi László – Kiss József Mihály: Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1849–1867. Budapest, 2003.
8. Fazekas István: Magyarországi diákok a bécsi Pazmaneumban 1624–1918 (1951). Budapest, 2003.
9. Szögi László: Magyarországi diákok lengyelországi és baltikumi egyetemeken és akadémiákon 1526–1789. Budapest, 2003.
10. Patyi Gábor: Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1890–1918. Budapest, 2004.
11. Tar Attila: Magyarországi diákok német egyetemeken és akadémiákon 1694–1788. Budapest, 2004.
12. Varga Júlia: Magyarországi diákok a Habsburg birodalom kisebb egyetemlein és akadémiáin 1560–1789. Budapest, 2004.
13. Kissné Bognár Krisztina: Magyarországi diákok a bécsi tanintézetekben 1526–1789. Budapest, 2004.
14. Gömöri György: Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken 1526–1789. Budapest, 2005.
15. Ladányi Sándor – Bozzay Réka: Magyarországi diákok holland egyetemeken és akadémiákon 1595–1918. Budapest, 2007.

16. Szlavikovszky Beáta: Magyarországi diákok itáliai egyetemeken I. rész. 1526–1918. Budapest, 2007.
17. Szögi László: Magyarországi diákok német egyetemeken és akadémiákon 1526–1700. Budapest, 2011.

Előkészületben:

18. Robert Offner – Hansgeorg von Killyen: Magyarországi diákok a bécsi Josephinumban 1775–1874.
19. Mészáros Andor – Szögi László – Varga Júlia: Magyarországi diákok a Habsburg birodalom kisebb egyetemein és főiskoláin 1789–1919.
20. Patyi Gábor – Simon Zsolt – Szabó Miklós – Szögi László – Varga Júlia: Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1867–1890.
21. Sárközi Gabriella: Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken és főiskolákon 1789–1918.
22. Hegyi Ádám – Szögi László: Magyarországi diákok svájci egyetemeken és akadémiákon, 1526–1919.

* * *

Christophorus Thomas Walliser bejegyzése Andreas Winkler *Album amicorum*ában, 1630. Soproni Evangélikus Levéltár, Kézirat XV/7.

P. SZABÓ BÉLA | Erhard Artner jogi tanulmányai
Tübingenben a 17. század